

Effekterna av EU:s upphovsrättsdirektiv för yrkesverksamma kulturskapare i Sverige

Sammanfattning av resultatet
från KLYS enkät

Juni 2026

Bakgrund

2019 antogs en ny upphovsrättslagstiftning i EU-parlamentet, det så kallade DSM-direktivet 2019/790 (the Digital Single Market Directive). Direktivet syftar till att ytterligare harmonisera upphovsrätten inom EU, det vill säga skapa gemensamma spelregler i alla EU-länder. Målet är en mer rättvis spelplan för upphovsrätt online, genom att bland annat stärka upphovspersoners och utövande konstnärers (utövares) förhandlingsposition.

Direktivet är omfattande och komplext. Men för att sammanfatta, innehåller det tre viktiga delar:

- 1.** Stöd för att skapa en välfungerande marknad för upphovsrätt där upphovspersoner och utövare får möjlighet att i större utsträckning ta del av de värden som användningen av deras verk och prestationer genererar genom stöd för skälig ersättning, tillgång till information, tvistelösning och hävning.
- 2.** Nya inskränkningar i upphovsrätten, till exempel för ökad tillgång i undervisning och för forskning online, så kallad text- och datautvinning.
- 3.** Bestämmelser som ska förbättra licensiering av innehåll på nätet för att öka allmänhetens tillgång, bland annat genom incitament för internetplattformar att komma till förhandlingsbordet.

Direktivet har genomförts i svensk rätt och de nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 2023, det vill säga för nästan tre och halvt år sedan. Under 2026 ska EU-kommissionen göra en samlad utvärdering av direktivet och under slutet av året ska en rapport lämnas till EU-parlamentet och ministerrådet. Rapporten ska analysera hur direktivet har fungerat i medlemsstaterna och om lagstiftningen behöver ändras.

För att inom KLYS få en bild av hur de nya upphovsrätsreglerna till följd av DSM-direktivet fungerar för kulturskapare i Sverige och få in kunskap och underlag inför aktuella konsultationer, har KLYS tagit fram en enkät till våra medlemsorganisationer och till upphovsrättsorganisationerna Bildupphovsrätt, Sami och Stim, som KLYS samarbetar med.

Syftet är att kartlägga effekterna av DSM-direktivet för yrkesverksamma kulturskapare i Sverige inom olika konstområden och utifrån den sammanställda resultatet med våra slutsatser till regering, riksdag och ansvariga på EU-nivå. Den aktuella rapporten är en sammanfattning av svar från samtliga kulturområden med olika kulturskapargrupperns perspektiv och är inte uttömmande.

Frågorna i enkäten handlar i första hand om hur DSM-direktivets bestämmelser genomförts och tillämpats i Sverige. Fokus i enkäten är på genomförande och effekter av artiklarna 18-23 som handlar om skälig ersättning, information, tvistelösning och hävning för upphovspersoner och utövare, artiklarna 3-4 om inskränkningar för text- och datautvinning, artikel 15 om pressutgivares rättigheter samt artikel 17 om plattformars ansvar.

Enkäten är framtagen och sammanfattad av Ulrica Källén, verksamhetschef KLYS.

Enkätresultat

1. Femton svarande kulturskaparorganisationer

KLYS har fått in svar från totalt femton kulturskaparorganisationer, inklusive tre upphovsrättssällskap, som företräder yrkesverksamma från samtliga konstområden och kulturbranscher. Tillsammans företräder dessa långt över 50 000 kulturskapare i Sverige. Svaren måste därför anses heltäckande för kulturskaparkollektivet.

2. Mycket begränsad generell förbättring av kulturskapares ställning genom direktivet som helhet

På frågan om de nya bestämmelserna i upphovsrättslagen med anledning av DSM-direktivet generellt förbättrat upphovspersoners/ utövarers ställning inom organisationens yrkesgrupp svarar den stora majoriteten "Ja, men mycket begränsat" (elva organisationer av femton). Ingen organisation har svarat "Ja, mycket". Ett par organisationer svarar "Ja, en del", och ett par svarar "Nej".

Som skäl till att bestämmelserna generellt haft så begränsad betydelse hittills svarar organisationerna bland annat:

- De praktiska och ekonomiska svårigheterna att få sin sak prövad i domstol och avsaknad av ett enklare och billigare tvistelösningssystem är ett stort hinder mot att de får genomslag, dessutom saknar kulturskapare ofta rättsskyddsförsäkringar.
- Det saknas kunskap om lagstiftningen hos användare/beställare, men också bland kulturskapare själva.
- Parterna på marknaden tillämpar och tolkar lagstiftningen olika.
- Det saknas vägledande praxis.
- Det har gått ganska kort tid sedan direktivet genomfördes i Sverige.

3. Mycket begränsad förstärkning av kulturskapares ställning i form av skäliga ersättningar, information och hävning

Den nya upphovsrättslagen innehåller bestämmelser som riktar in sig på att stärka enskilda kulturskapares möjligheter att få skälig ersättning, information och rätt att häva vid upphovsrättsupplåtelser (artikel 18-23 i DSM-direktivet). På frågan om dessa bestämmelser levt upp till sitt syfte och generellt stärkt upphovspersoners/utövarers ställning för organisationens yrkesgrupp (till exempel genom stöd vid avtalsförhandling) svarar fem organisationer "Nej", och de flesta - nio organisationer - svarar "Ja, men mycket begränsat".

På frågan om på vilket sätt bestämmelserna stärkt kulturskapares ställning på dessa områden svarar organisationerna bland annat:

- De innebär visst stöd vid avtalsförhandlingar och avtalsskrivning, särskilt i den mån de är tvingande, och tas ibland in uttryckligen in i avtalen, men ingen egentlig verkan på redan existerande avtal.
- Royaltynivåer i nya artistavtal har gått upp lite, men inte tillräckligt.
- Utökad möjlighet till ytterligare ersättning, i alla fall avtalsmässigt, till exempel har en ny, men begränsad succémodell i ramavtal införts på film/TV-området.
- Visst stöd för att kunna omförhandla avtal.
- I begränsad utsträckning bättre redovisningar på vissa områden, till exempel för litterära översättare som nu fått en lagstadgad rätt till information från förlagen, som nu måste informera dem, vilket de inte gjorde tidigare.
- Författarportaler där författare kan följa sin försäljning i realtid.
- Har haft effekt i förlikningsförhandlingarna med en svensk formgivare (jfr under punkt 7).

4. Varför har bestämmelserna om skälig ersättning, information och hävning fått sådan begränsad effekt i Sverige?

Som skäl till att bestämmelserna haft sådan begränsad effekt uppger organisationerna bland annat:

- Redan satta strukturer på marknaden som är svåra att förändra.
- Fortfarande skillnader i förhandlingsstyrka mellan parterna.
- Oklart rättsläge och avsaknad av vägledande praxis.
- Den svenska implementeringens otydlighet, till exempel beträffande skälighetsbegreppet och begränsningen i tid i artikel 18.
- Den svenska implementeringens begränsning i form av obligationsrättsliga regler och att bestämmelserna i stor utsträckning endast kan användas gentemot den första förvärvaren av rättigheter (producenter, förlag, tidningsutgivare, men inte till exempel streamingplattformar).
- Producenters, förlags och andra motparters intäkter minskar, varför de hävdar att de låga ersättningarna är skäliga.
- Ovilja från mediebolag och andra motparter att höja ersättningarna.
- Rädsla bland kulturskapare att uppfattas som krångliga och inte få nya uppdrag.
- Icke-existerande sanktionsmöjligheter.
- Bristande möjligheter att få rättslig prövning och därmed svårt att kräva efterlevnad.

5. Hur bör bestämmelserna om skälig ersättning, information och hävning ändras eller kompletteras?

På frågan om hur direktivet eller URL bör ändras eller kompletteras för att uppnå sitt syfte eller vilka andra åtgärder utanför lagstiftning som kan vidtas för att säkerställa skäliga ersättningar, information och hävning för dessa yrkesgrupper uppger organisationerna bland annat:

- Den svenska lagstiftningen behöver anpassas till faktiska marknadsförhållanden i syfte att få bredare träffyta och inkludera alla relevanta nyttjanden, inte minst när det gäller förvärvare av rättigheter i senare led, som inte omfattas idag.
- En ersättningsrätt som inte kan avtalas bort skulle behöva komplettera bestämmelsen om rätt till skälig ersättning, åtminstone på vissa områden, till exempel för utövare på musikområdet för streaming.
- Det behöver införas en möjlighet för upphovspersoner och utövare att få sin sak prövad i annan instans än domstol/skiljenämnd, till exempel en upphovsrättslig tvistenämnd, med stöd av direktivets artikel 21, som erbjuder ett billigare och enklare tvistelösningsförfarande.
- Åtgärder för att förbättra försäkringsskyddet för upphovspersoner och utövare.
- En mer offensiv kulturpolitik som kan stärka kultur- och mediesektorns resurser och möjligheter att betala skäliga ersättningar, särskilt bland offentliga aktörer och inom det icke-kommersiella området.
- Informationsinsatser och kunskapshöjning på området.

6. Omfattningen av totala utköp av rättigheter (så kallade friköp) har påverkats i mycket liten utsträckning

Ett av syftena med direktivet var att begränsa antalet totala utköp av rättigheter genom att säkerställa skälig ersättning till upphovspersoner och utövare. Friköp har länge varit praxis och relativt omfattande inom vissa kulturbranscher. På fråga om direktivets bestämmelser lett till att omfattningen av totala utköp av rättigheter har påverkats **svaret tio av femton organisationer att den är lika omfattande som tidigare, fyra organisationer att den minskat och en organisation att den ökat.**

När organisationerna får motivera sina svar om friköp uppger de bland annat:

- Det pågår ett ökat tryck mot olika typer av friköp, framför allt på film- och TV-området.
- Möjligheterna till friköp har formellt minskat för motparterna och många kulturskapsorganisationer rekommenderar sina medlemmar att inte acceptera dem.
- Inom vissa konstområden, till exempel litteratur- samt bild- och konsthantverk, förekommer friköp i princip inte alls.

7. Hittills har direktivets bestämmelser om skälig ersättning, information och hävning inte prövats i domstol i Sverige

På fråga om direktivets bestämmelser i artiklarna 18-23 prövats i domstol i Sverige eller i annat EU-land inom ditt yrkesområde svarar ingen organisation "Ja", tio organisationer svarar "Vet inte" och fem organisationer svarar "Nej".

Det vi vet är dock att frågan om skälig ersättning och ytterligare skälig ersättning varit och är föremål för rättsliga ärenden i Sverige.

En formgivare valde under våren 2024 att väcka talan mot Kosta Boda för rätten till ytterligare royaltysättning från försäljning av ljuslyktan Snöbollen. Grunden för talan var rätten till skälig ersättning. Efter att ha bedömts som en upphovsrättslig tvist avvisades målet av Arbetsdomstolen, varefter parterna under våren 2026 förliktes och träffade en överenskommelse om royaltysättning.

Ett annat rättsligt ärende är på gång i Sverige där frågan om ytterligare skälig ersättning eventuellt kommer att prövas i Arbetsdomstolen. Ärendet drivs av ett fackförbund åt en musikkapare som skapat musik åt sin arbetsgivare, delvis på fritiden. Musiken har gjort succé bland annat på streamingtjänsten Spotify, och fram till 2025 inbringat cirka 2,7 miljoner kronor.

På frågan om varför bestämmelserna inte lett till fler rättsprocesser svarar organisationerna bland annat:

- Det är för dyrt, tidskrävande, komplicerat och riskfyllt att driva process i domstol.
- Avsaknad av enkel och billig tvistelösning med stöd av artikel 21, något som den svenska regeringen valde att inte genomföra i svensk rätt.
- Svårt att hitta fall som passar att driva, med tanke på riskerna.
- Ofta för lite pengar att tvista om, varför det inte är värt att gå till domstol.
- Ojämna maktförhållanden, tungt för en enskild kulturskapare att tvista mot stora, globala bolag.
- Rädsla för att förlora framtida uppdrag, man vill inte bli betraktad som jobbig eller girig av viktiga uppdragsgivare.

8. Rädslan för att inte få nya jobb/uppdrag bedöms inverka i stor utsträckning när det gäller antalet rättsprocesser

På frågan om hur stor inverkan som organisationen bedömer att rädslan för att inte få nya jobb/uppdrag har när det gäller antalet rättsprocesser inom organisationens yrkesområde svarar tio av femton organisationer "Stor", två organisationer svarar "Liten" och tre organisationer svarar "Ingen alls".

9. Bestämmelserna om text- och datautvinning i artiklarna 3-4 har påverkat de allra flesta kulturskapargrupper

På frågan om bestämmelserna om text- och datautvinning har påverkat organisationens yrkesgrupp svarar en stor majoritet, tolv av femton organisationer "Ja". Tre organisationer svarar "Vet inte".

På frågan om på vilket sätt de påverkat svarar organisationerna bland annat:

- Direkt negativ påverkan på både marknad och yrkesutövning för många yrkesgrupper, eftersom bestämmelserna av många användare har tolkats på så sätt att de skulle inrymma träning av AI-verktyg. Träning har skett på skyddade verk och prestationer utan ersättning och kontroll för upphovspersoner och utövare, vilket urholkar hela det upphovsrättsliga systemet.
- Påverkats av den rättsosäkerhet som råder.
- Risk för att AI-bolag bygger sin affärsmodell på att deras användning (felaktigt) undantas.
- Lett till att offentliga kulturinstitutioner såsom Kungliga biblioteket anser sig ha rätt att träna en kommande språkmodell på upphovsrättsligt skyddade verk utan tillstånd och ersättningar.
- Det saknas transparens och kulturskapare har ingen kunskap om hur och var träningen skett.
- Rättslig oklarhet kring hur förbehåll mot träningen ska utfärdas för att den ska vara rättsligt bindande.

10. Bestämmelserna om text- och datautvinning behöver ändras eller förtydligas

Alla femton svarande organisationer anser att bestämmelserna mot bakgrund av hur de påverkat kulturbranschen **behöver ändras eller förtydligas**.

På frågan om på vilket sätt och varför de behöver ändras eller förtydligas svarar organisationerna bland annat:

- Ett tydliggörande om att träning av generativ AI inte ska kunna ske med stöd av text- och datautvinningsinskränkningarna, det vill säga omfattningen av de befintliga bestämmelserna behöver begränsas och klargöras, så att de inte omfattar kommersiella ändamål eller tillgängliggörande och spridning av forskningsresultat.
- Ett tydliggörande om hur förbehåll ska meddelas, så att de till exempel omfattar förbehåll i digital text.
- Opt out-systemet bör tas bort och ersättas med ett opt in-system, det vill säga ett förhandstillstånd.
- Det behöver införas en transparensbestämmelse avseende träning av AI-modeller. Om en utvecklare av AI-modeller inte kan uppvisa all träningsdata bör det medföra en presumtion om att upphovsrättsligt skyddade verk har använts i träningen. Jfr franskt lagförslag.
- Lagstiftningen behöver på ett bättre sätt möjliggöra ett fungerande licens- och ersättnings-system för träning av AI-modeller. Detta bör göras i samarbete med kulturskaparorganisationer och upphovsrättssällskap.
- Inskränkningarna för text- och datautvinning tas bort helt med återgång till vanlig upphovsrättslig ordning.

Organisationerna uppger också att som situationen ser ut nu krävs att EU-domstolen snarast klargör tolkning och tillämpning av text- och datautvinningsbestämmelserna och att sådana mål ges prioritet inom domstolen, eftersom de har sådan betydelse för den europeiska ekonomin. Det pågår rättsprocesser i saken i Europa, bland annat i Tyskland och Danmark, men det lär dröja innan dessa når EU-domstolen.

Dessutom menar vissa organisationer att det behövs tydligare politiskt stöd och styrning på området, inte minst gentemot offentligt finansierade aktörer.

11. Bestämmelsen om pressutgivares rättigheter i artikel 15 har än så länge inte haft någon effekt för berörda upphovspersoner

En ny organisation SPCMO (Sveriges publicisters kollektiva förvaltningsorganisation) har startats för att hantera och administrera den nya närstående rättigheten i artikel 15. De ska sköta rättighetsklarering och avtalsförhandling med plattformarna med stöd av bestämmelsen. Organisationen har ingått några mindre avtal med tech-företag, men upphovspersonerna som ska ha lämplig andel av de intäkter som framställare av presspublikationer får från plattformarna, har inte fått någon ersättning ännu. De stora dominerande företagen som Meta och Google har än så länge inte velat förhandla eller betala.

För att uppnå sitt syfte uppger svarande organisationer att bestämmelsen förmodligen behöver bli skarpare på EU-nivå för att förmå techbolagen att göra rätt för sig och betala. Åtminstone måste trycket på plattformarna öka om att de har en skyldighet att klarera användningen av presspublikationerna.

12. Några avtal med plattformar om vissa onlinetjänster för delning av innehåll enligt artikel 17 har inte träffats i Sverige sen lagstiftningen infördes

Stim hade redan utvecklat ett licensområde inom ramen för artikel 17 innan bestämmelsen trädde i kraft. Bestämmelsen ger stöd för och stärker Stims licensieringsgrund. Men enligt upphovsrätsorganisationen Bildupphovsrätt i Sverige fungerar inte bestämmelsen alls för upphovspersoner på bildområdet. Det finns ännu inga avtal inom bildområdet som bygger på artikel 17.

På frågan om bestämmelsen bör ändras eller kompletteras uppger svarande organisationer bland annat:

- Det bör övervägas om gruppen av aktörer som omfattas ska breddas.
- Inom bildområdet förekommer inte verksregister. Det behöver därför säkerställas att en kollektivt förvaltda repertoar kan licensieras effektivt inom ramen för artikel 17 även om individuell identifiering av verk inte är möjlig. Bildupphovsrätt i Sverige har konkreta förslag till ändringar och förtydliganden.

En samlad röst för Sveriges yrkesverksamma kulturskapare

Konstnärliga och Litterära
Yrkesutövares Samarbetsnämnd
Alströmergatan 12
112 47 Stockholm
www.klys.se

KLYS